

Wydział Pedagogiki i Psychologii UMCS  
Zakład Psychopedagogiki Specjalnej

KATARZYNA RUSINEK

katarzyna.rusinek@poczta.umcs.lublin.pl

*Aspiracje życiowe młodzieży z niepełnosprawnością  
intelektualną w stopniu lekkim*

---

Life aspirations held by youth with mild intellectual disability

STRESZCZENIE

Tematem niniejszego doniesienia badawczego jest poznanie celów i aspiracji życiowych młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, która kończąc edukację w szkole zawodowej, staje przed koniecznością wyboru dalszej drogi życiowej, a także porównanie ich z aspiracjami pełnosprawnych rówieśników. Analizując materiał zebrany dzięki zastosowaniu nieco zmodyfikowanego i dostosowanego do własnych potrzeb Kwestionariusza ankiety na temat planów życiowych młodzieży w opracowaniu B. Górnickiej (2004), można zauważyć, że plany i cele życiowe badanej młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną niejednokrotnie nie różnią się (lub niewiele różnią się) od planów, jakie zakładają sobie jej pełnosprawni rówieśnicy. Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, tak samo jak młodzież w normie intelektualnej, ceni sobie podobne wartości w życiu, chce zdobyć wykształcenie oraz pracę, która będzie odpowiadała jej zainteresowaniom, a jednocześnie będzie umożliwiała życie na odpowiednim poziomie, pozwalając na utrzymanie siebie i rodziny. Młodzież ta chce być pracownikami uczciwymi, docenianymi przez przełożonych i współpracowników. Chce również w przyszłości być samodzielną i niezależną. Tak jak jej pełnosprawni rówieśnicy również pragnie spotkać w życiu wielką miłość, założyć rodzinę i mieć dzieci, być szczęśliwą w małżeństwie. Pragnie rozwijać swoje zainteresowania oraz spędzać miło czas wolny w towarzystwie rodziny i przyjaciół.

Można zatem powiedzieć, iż marzenia i plany życiowe osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim ze szkół ponadgimnazjalnych są takie same jak marzenia każdego młodego człowieka, który staje u progu dorosłości.

**Słowa kluczowe:** aspiracje życiowe, plany życiowe, niepełnosprawność intelektualna, młodzież z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim

## WPROWADZENIE

Moment, w którym młodzież kończy edukację w szkołach ponadgimnazjalnych, jest przełomowy w jej życiu. Młodzi ludzie, wkraczając w ten etap życia, bez względu na stopień swojej sprawności, są pełni planów, marzeń, aspiracji i wyobrażeń o swoim przyszłym życiu, głównie w aspekcie pracy i rodziny, którą założą. Tym planom i nadziejom towarzyszy jednak często obawa o swoją przyszłość, strach oraz lęk przed niepodołaniem zadaniom, jakie niesie ze sobą dorosłość.

Lęk przed przyszłością jest większy u młodzieży z niepełnosprawnością, zwłaszcza u tej z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. Powoduje go przede wszystkim świadomość własnej niepełnosprawności i ograniczeń z nią związanych. Zatem start w dorosłe życie tej młodzieży wydaje się trudniejszy niż jej pełnosprawnych rówieśników. Nie znaczy to jednak, że młodzież ta nie ma żadnych aspiracji życiowych i planów na przyszłość. Niepełnosprawność intelektualna nie powinna mieć przecież decydującego wpływu na to, jak będzie wyglądało przyszłe życie młodego człowieka. Ważne jest, by u młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną budować przekonanie o tym, że pomimo swojej niepełnosprawności są wartościowymi ludźmi, którzy mają prawo do własnych marzeń, planów i pragnień.

Pojęcie aspiracji jest różnie definiowane w literaturze. W *Wielkiej encyklopedii powszechnej* wyróżnione zostały dwa sposoby rozumienia tego pojęcia – potoczne i psychologiczne. Potocznie aspiracje ujmowane są jako „pragnienie czegoś, dążenie do osiągnięcia czegoś”, z kolei w psychologii są „dążeniem do osiągnięcia nakreślonych sobie celów, pragnieniem realizacji wartości wyższych, ideałów życiowych, światopoglądowych itp.” (Lewowicki 1987, s. 11).

Istnieją różnice w ujmowaniu pojęcia „aspiracje” w literaturze psychologicznej i socjologicznej. W psychologii aspiracje to „pragnienie czegoś lub dążenia o określonym natężeniu, związane z zaspokojeniem określonej potrzeby i/lub nakierowane na określony cel” (Wojtczak 2007, s. 54). W socjologii aspiracje to „zespół dążeń wyznaczonych przez hierarchię celów, które jednostka akceptuje i definiuje jako ważne i które przesadzają o jej planach życiowych” (Wojtczak 2007, s. 54). Cechą socjologicznego ujmowania tego pojęcia jest zainteresowanie nie samym dążeniem, lecz obiektem tych dążeń i pragnień, a więc wartościami, sprawami czy rzeczami, które obiekt tych pragnień stanowią (Lewowicki 1987, s. 17).

Tym, co łączy różne ujęcia związane z tym pojęciem, jest fakt, iż aspiracje są jednym z ważniejszych motywów działania człowieka, kierują jego procesem uczenia się czy twórczością. Współdecydują także o życiowych zamierzeniach i pragnieniach człowieka i ukierunkowują na nie jego aktywność (Becker-Pestka 2005, s. 92).

Nie ma jednej ogólnie przyjętej klasyfikacji rodzajów aspiracji. Porządkuje się je, biorąc pod uwagę bardzo różne kryteria podziału, np. poziom aspiracji, ich związek z możliwościami, związek z działaniem, okres realizacji czy ruchliwość (Wojtczak 2007, s. 57).

T. Lewowicki (1987) wskazał podstawowe obszary, w jakich pojawiają się dążenia człowieka: aspiracje dotyczące nauki szkolnej, aspiracje związane z zawodem i pracą zawodową, aspiracje związane z życiem osobistym, aspiracje obejmujące obszar spraw materialnych, aspiracje społeczne, kulturalne czy moralne.

Aspiracje kształtują się pod wpływem wielu czynników, które można podzielić na trzy zasadnicze grupy:

1) uwarunkowania osobowościowe: potrzeby, motywacje, samoocena, warunki fizyczne (wygląd, sprawność fizyczna, ogólny stan zdrowia), psychiczne cechy osobowości (zdolności ogólne i kierunkowe, temperament, cechy wolicjonalne, emocje, poziom inteligencji);

2) uwarunkowania środowiskowe: rodzina (wykształcenie rodziców, status społeczny, pochodzenie i tradycje rodzinne, klimat wychowawczy, warunki materialne), grupy rówieśnicze, szkoła, środowisko lokalne (oddziaływania kulturowe, wzorce kulturowe, tradycje);

3) uwarunkowania pedagogiczne: oddziaływania wychowawcze w szkole o charakterze celowym (nauczyciele, wychowawcy) oraz niecelowym (grupa rówieśnicza), atmosfera wychowawcza w szkole, jej tradycje, charakter pracy dydaktyczno-wychowawczej, ale również typ szkoły, łatwość dostępu do niej, styl pracy nauczycieli, poziom trudności wymagań stawianych uczniom, sposób oceniania, osobowość nauczycieli (Lewowicki 1987, s. 29–40).

Wśród wyżej wymienionych determinantów kształtowania się aspiracji życiowych jednostki znalazły się w głównej mierze cechy osobowościowe, takie jak potrzeby, samoocena, zdolności, emocje czy choćby poziom inteligencji. U osób z niepełnosprawnością intelektualną w sferze osobowościowej pojawia się wiele problemów i ograniczeń właśnie na skutek owej niepełnosprawności. Uważa się, że pewne cechy osobowości tej grupy osób, np. ograniczenia w myśleniu abstrakcyjnym, obniżenie ciekawości, dociekliwości i zdolności koncentracji uwagi na jednym przedmiocie przez dłuższy czas, mogą utrudniać realizację dłuższych czasowo zadań i osiąganie sukcesów, co z kolei może wpływać na aspiracje tych osób i stwarzać niebezpieczeństwo ich obniżenia (Witkowski 1993, s. 25). Towarzyszący nieustannie osobom z niepełnosprawnością intelektualną lęk i niepokój, który wyraża się nieufnością do zewnętrznych zdarzeń i własnych możliwości w zakresie realizacji celów, może prowadzić do przyjęcia przez te osoby postawy rezygnacji z czegoś i wycofania (Borowski 2006, s. 193).

Problemami natury osobowościowej są u osób z niepełnosprawnością intelektualną brak kontroli emocji i ich nieadekwatność do sytuacji, jak również niewłaściwa ocena własnych możliwości, a co za tym idzie – nieadekwatna samoocena.

Niektórzy z nich mają znacznie zawyżoną samoocenę, co powoduje trudności z uchronieniem się przed niepowodzeniami i przykrymi przeżyciami emocjonalnymi. Zawyżona samoocena stwarza ryzyko podejmowania zadań przewyższających możliwości, z kolei niepowodzenie w ich realizacji powoduje problemy w poradzeniu sobie z tą trudną sytuacją i może mieć negatywne konsekwencje dla dalszego funkcjonowania tej osoby. Zbyt negatywny stosunek do siebie również nie wpływa korzystnie na realizację zadań stojących przed osobą z niepełnosprawnością (Witkowski 1993, s. 26).

Problemy związane z niepełnosprawnością występują również w sferze rodzinnej. Często osoba z niepełnosprawnością intelektualną traktowana jest przez rodzinę jako ta z brakami, ułomnościami, ograniczeniami. Kwestia akceptacji przez rodzinę dziecka z niepełnosprawnością odgrywa bardzo istotną rolę i oddziałuje na jego rozwój. Akceptacja wpływa również na postrzeganie i ocenianie dziecka, na stosunek wobec niego, na sposób porozumiewania się z nim, jak również ułatwia dziecku kształtowanie pozytywnego obrazu własnej osoby (Twardowski 1993, s. 41–44).

Poważny problem stanowi również kwestia autonomii osoby z niepełnosprawnością w rodzinie. Często zdarza się, że rodzice hamują aktywność dziecka, wyręczają je we wszystkim przeświadczeni o jego ograniczeniach. Może to doprowadzić do ukształtowania się u dziecka postawy wyuczonej bezradności. Taka postawa rodziców powoduje również opóźnienie zdolności u tych dzieci, jak również wpływa na obniżenie ich samooceny oraz poczucia szacunku dla samego siebie, co może determinować kształtowanie się ich aspiracji życiowych, w tym pragnień założenia w przyszłości własnej rodziny. Negatywny stosunek rodziców do autonomii dzieci z niepełnosprawnością intelektualną, zwłaszcza w stopniu lekkim, jest nieuzasadniony, gdyż osoby te mogą być w pełni samodzielne życiowo. Potrafią troszczyć się o siebie i o innych, opanowują bez problemu czynności samoobsługowe, operują pieniędzmi. Mogą kształcić się w szkołach specjalnych i ogólnodostępnych, zdobywać zawód i podejmować pracę zarobkową. Sprawdzają się też w różnych rolach społecznych – pracownika, małżonka, rodzica. Nie wymagają stałej opieki, a jedynie wsparcia szczególnie w trudnych sytuacjach (Kirenko, Parchomiuk 2006, s. 35).

#### ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

Celem podjętych badań empirycznych było poznanie celów i aspiracji życiowych młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim ze szkół ponadgimnazjalnych oraz porównanie ich z aspiracjami pełnosprawnych rówieśników. Cel ten sformułowany został w pytaniach: Czy i jakie aspiracje życiowe posiada młodzież z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim? Czy

i jakie są różnice pomiędzy aspiracjami młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną ze szkół zawodowych a aspiracjami młodzieży pełnosprawnej?

W celu uzyskania odpowiedzi na tak postawione pytania przebadano dwie równoliczne grupy młodzieży: młodzież z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim oraz młodzież pełnosprawną – uczniów szkół zawodowych z województwa lubelskiego. Narzędziem wykorzystanym w badaniach jest Kwestionariusz ankiety na temat planów życiowych młodzieży w opracowaniu B. Górnickiej (2004). Narzędzie zostało nieco zmodyfikowane i dostosowane do własnych potrzeb. Kwestionariusz obejmuje pytania składające się na pięć kategorii:

- 1) zamierzenia i plany edukacyjno-zawodowe,
- 2) cele i dążenia materialno-bytowe,
- 3) plany osobiste i rodzinne,
- 4) plany dotyczące czasu wolnego,
- 5) wpływ innych osób na plany i zamierzenia życiowe młodzieży (w tych badaniach aspekt ten został pominięty).

Większość pytań zawartych w kwestionariuszu wymaga wyboru jednej lub kilku spośród podanych odpowiedzi oraz krótkiego uzasadnienia własnego wyboru. Oprócz pytań wymagających ustosunkowania się do podanych zagadnień bądź ich oceny w kwestionariuszu znalazły się również pytania wymagające uszeregowania przez osoby badane podanych twierdzeń według ich ważności.

Pierwsza część kwestionariusza w opracowaniu B. Górnickiej badała plany i zamierzenia edukacyjno-zawodowe młodzieży. W związku z tym, iż badania obejmowały uczniów kończących naukę w zawodowych szkołach ponadgimnazjalnych, pierwsze pytanie wymagało od badanych udzielenia odpowiedzi na pytanie, co zamierzają robić po ukończeniu szkoły. Uzyskane wyniki badań na tak postawione pytanie zostały przedstawione w tabeli 1.

Z danych zawartych w tabeli 1 wynika, że plany edukacyjno-zawodowe badanej młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną i młodzieży pełnosprawnej różnią się. Ponad połowa młodzieży pełnosprawnej (55%) zamierza uczyć się dalej, w tym aż 64% badanych dziewcząt oraz 40% chłopców, zaś spośród młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną kształcić się nadal zamierza jedynie 30% badanych, w tym 36% spośród badanych dziewcząt i co piąty chłopiec. Największy odsetek młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną zamierza podjąć pracę (co trzecia osoba spośród przebadanych), zaś w grupie młodzieży pełnosprawnej pracować po ukończeniu szkoły zawodowej zamierza co czwarta osoba, w tym co piąta spośród badanych dziewcząt. Kontynuować naukę i równocześnie podjąć pracę zawodową planuje 15% młodzieży pełnosprawnej, w tym 12% przebadanych dziewcząt i co piąty chłopiec, oraz co dziesiąta osoba z niepełnosprawnością intelektualną, w tym 8% przebadanych dziewcząt i 13% chłopców. Blisko 1/4 młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną jeszcze nie wie, co zamierza

Tabela 1. Plany edukacyjno-zawodowe badanej młodzieży

Plany edukacyjne badanych	Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną				Młodzież pełnosprawna				Ogółem			
	dziewczeta		chłopcy		dziewczeta		chłopcy		z niepełnosprawnością intelektualną		pełnosprawna	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Uczyć się dalej	9	36	3	20	16	64	6	40	12	30	22	55
Podjąć pracę	9	36	5	33,3	5	20	5	33,3	14	35	10	25
Nic nie robić	0	0	1	6,7	0	0	0	0	1	2,5	0	0
Nie wiem	5	20	4	26,7	1	4	1	6,7	9	22,5	2	5
Uczyć się i pracować	2	8	2	13,3	3	12	3	20	4	10	6	15
Łącznie	25	100	15	100	25	100	15	100	40	100	40	100

robić po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej. Niesprecyzowane plany co do własnej przyszłości w tym aspekcie ma jedynie co dwudziesty badany w normie intelektualnej.

Kolejne pytanie, na które udzielała odpowiedzi badana młodzież, dotyczyło motywu, jakim kierowała się przy wyborze zawodu. Szczegółowe zestawienie uzyskanych w wyniku badania danych zaprezentowano w tabeli 2.

Analizując dane zawarte w tabeli 2 można zauważyć, iż najczęstszą odpowiedzią na tak postawione pytanie było wskazanie na „zainteresowania, zamiłowania i upodobania” jako na główny motyw wyboru zawodu. Tę odpowiedź wskazało aż 42,5% badanej młodzieży, zarówno z niepełnosprawnością intelektualną, jak i młodzieży pełnosprawnej. W grupie młodzieży z niepełnosprawnością ten motyw wyboru zawodu wskazało prawie 50% badanych dziewcząt i co trzeci badany chłopiec. W przypadku młodzieży pełnosprawnej sytuacja wygląda odwrotnie. Na „zainteresowania” jako główny motyw wyboru zawodu wskazuje aż 2/3 badanych chłopców i tylko 28% badanych dziewcząt. Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną jako kolejny motyw wyboru zawodu podaje „motywację finansową” (20%) oraz „chęć poszerzenia wiedzy, umiejętności i kwalifikacji” (12,5%). Przy wyborze zawodu w niewielkim stopniu kierują się „użytecznością w życiu i społecznym zapotrzebowaniem”, „kontaktem z ludźmi” oraz „brakiem innych możliwości” (2,5%). Nikt w tej grupie badanych nie wskazał na „satsy-

Tabela 2. Motywy wyboru zawodu wskazywane przez badaną młodzież

Motywy wyboru zawodu	Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną				Młodzież pełnosprawna				Ogółem			
	dziewczęta		chłopcy		dziewczęta		chłopcy		z niepełnosprawnością intelektualną		pełnosprawna	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Zainteresowania, zamiłowania, upodobania	12	48	5	33,3	7	28	10	66,7	17	42,5	17	42,5
Motywacja finansowa	4	16	4	26,7	2	8	2	13,3	8	20	4	10
Chęć poszerzenia wiedzy, umiejętności i kwalifikacji	4	16	1	6,7	2	8	0	0	5	12,5	2	5
Użyteczność w życiu i społeczne zapotrzebowanie	0	0	1	6,7	1	4	1	6,7	1	2,5	2	5
Satysfakcja/spelnienie	0	0	0	0	6	24	1	6,7	0	0	7	17,5
Kontakt z ludźmi	0	0	1	6,7	3	12	0	0	1	2,5	3	7,5
Brak innych możliwości	1	4	0	0	0	0	0	0	1	2,5	0	0
Nie wiem	4	16	3	20	4	16	1	6,7	7	17,5	5	12,5
Łącznie	25	100	15	100	25	100	15	100	40	100	40	100

fakcję/spelnienie” jako motyw przy podejmowaniu decyzji o wyborze zawodu. Prawie co piąta osoba badana z niepełnosprawnością intelektualną przyznaje, że nie wie, jakie motywy wyboru zawodu nią kierowały.

Młodzież pełnosprawna jako kolejny po „zainteresowaniach” motyw wyboru zawodu podaje „satysfakcję/spelnienie”, przy czym zdecydowanie częściej ten motyw wskazują dziewczęta (26% badanych). Na kolejnych pozycjach znalazła się „motywacja finansowa” (10%), „kontakt z ludźmi” (7,5%), przy czym ten motyw wskazany został tylko przez dziewczęta, jak również „chęć poszerzenia wiedzy, umiejętności i kwalifikacji” oraz „użyteczność w życiu i społeczne zapotrzebowanie” (po 5%). Nikt spośród młodzieży pełnosprawnej nie wskazał na „brak innych możliwości” przy wyborze zawodu, zaś 12,5% przyznaje, że nie wie, jakie motywy nią kierowały.

Tabela 3. Wartości cenione u siebie jako pracownika przez badaną młodzież

Cenione wartości	Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną				Młodzież pełnosprawna				Ogółem			
	Dziewczęta		chłopcy		dziewczęta		chłopcy		z niepełnosprawnością intelektualną		pełnosprawna	
	N	R	N	R	N	R	N	R	N	R	N	R
Fachowość	6	5	9	3	17	2	11	1	15	5	28	2
Pracowitość	14	3,5	4	5	10	4	8	3	18	4	18	4
Uczciwość	19	2	10	2	8	5	7	4,5	29	1	15	5
Ważność	2	6	3	6	7	6	3	6	5	6	10	6
Szacunek innych	20	1	8	4	20	1	9	2	28	2	29	1
Dobre zarobki	14	3,5	11	1	13	3	7	4,5	25	3	20	3
Łącznie	75		45		75		45		120		120	

N – liczba wskazań; R – ranga (pozycja danej cenionej wartości według ilości wskazań przez badanych)

W badaniach uwzględniono również wartości, jakie cenią badani u siebie jako u przyszłych pracowników. Badani musieli wskazać na trzy wartości spośród takich, jak: bycie dobrym fachowcem, pracowitość, uczciwość, bycie ważnym i znanym, szacunek ze strony współpracowników czy też dobre zarobki. Wyniki uzyskanych odpowiedzi na to pytanie zamieszczone zostały w tabeli 3.

Z danych zawartych w tabeli 3 wynika, iż trzy z sześciu wartości cenionych u siebie jako u przyszłych pracowników badana młodzież z niepełnosprawnością intelektualną oraz młodzież pełnosprawna klasyfikuje na tej samej pozycji. Są to „dobre zarobki” (R=3), przy czym ta wartość została oceniona najwyżej przez chłopców z niepełnosprawnością intelektualną (R=1) oraz dziewczęta pełnosprawne (R=3), następnie „pracowitość” (R=4) oraz „ważność” (R=6), która jako wartość została najniżej oceniona przez wszystkie badane podgrupy młodzieży, zarówno dziewczęta, jak i chłopców, bez względu na stopień ich sprawności intelektualnej.

Jeśli chodzi o cechę cenioną najbardziej, a także te znajdujące się na pozycji drugiej i piątej, to można w tym przypadku zauważyć pewne różnice. Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną najbardziej ceni u siebie jako pracownika „uczciwość” (R=1), następnie „szacunek innych” (R=2), która to wartość jest najbardziej ceniona przez dziewczęta (R=1), chłopcy klasyfikują ją dopiero na czwartej pozycji. Na przedostatniej pozycji młodzież z niepełnosprawnością inte-



laktualną stawia „fachowość” (R=5), choć wartość ta bardziej ceniona jest w grupie chłopców (R=3), zaś dziewczęta stawiają ją dopiero na przedostatniej pozycji.

Młodzież pełnosprawna na najwyższej pozycji spośród wartości cenionych u siebie jako pracownika stawia „szacunek innych” (R=1), na drugim miejscu ceni „fachowość”, zaś na przedostatnim „uczciwość”, przy czym w swojej ocenie badana młodzież pełnosprawna jest bardzo zgodna, występują jedynie niewielkie różnice w ocenie poszczególnych wartości przy uwzględnieniu płci ankietowanych.

Kolejne pytanie w ankiecie dotyczyło tego, co dla badanej młodzieży wydaje się najważniejsze w pracy zawodowej. Uzyskane odpowiedzi zamieszczono w tabeli 4.

Tabela 4. Wartości pracy zawodowej cenione przez badaną młodzież

Cenione wartości	Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną				Młodzież pełnosprawna				Ogółem			
	dziewczęta		chłopcy		dziewczęta		chłopcy		z niepełnosprawnością intelektualną		pełnosprawna	
	N=25 L=175	R	N=15 L=105	R	N=25 L=175	R	N=15 L=105	R	N=40 L=280	R	N=40 L=280	R
Interesująca praca i zadowolenie	85	7	53	5	77	7	47	7	138	6	124	7
Lekka i łatwa praca	87	6	45	7	123	1	65	3	132	7	188	1
Spokojna praca, bez napięć	91	5	54	4	99	4	69	1	145	5	168	3
Dobre układy z ludźmi	98	4	51	6	95	5	56	5	149	4	151	5
Przyjaciele i znajomi	120	1,5	61	3	100	3	66	2	181	2	166	4
Pożytek dla innych	120	1,5	77	2	121	2	55	6	197	1	176	2
Dobre zarobki	99	3	79	1	85	6	62	4	178	3	147	6

N – liczba badanych; L – maksymalna liczba punktów możliwych do przyznania poszczególnym wartościom; R – ranga (pozycja danej cenionej wartości pracy zawodowej według ilości przydzielonych punktów)

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 4, młodzież z niepełnosprawnością intelektualną i ich pełnosprawni rówieśnicy różnią się między sobą pod względem oczekiwań związanych z przyszłą pracą zawodową.

Dla młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim najważniejsze jest, by jej praca była pożyteczna dla innych (R=1), by w środowisku pracy mogła zawiązać bliskie kontakty ze współpracownikami (R=2). Nie bez znaczenia są dla nich również „dobre zarobki” (R=3), przy czym chłopcy z niepełnosprawnością intelektualną wskazują tę wartość pracy jako najważniejszą. W pracy zawodowej młodzież ta ceni sobie dobre układy i relacje ze współpracownikami (R=4). Mniej ważne dla osób z niepełnosprawnością intelektualną jest to, by praca była spokojna i bez napięć (R=5) oraz by była dla nich interesująca i dawała zadowolenie (R=6). Najmniej ważne dla nich jest to, by ich przyszła praca zawodowa była lekka i łatwa (R=7). W tej grupie badanych dziewczęta i chłopcy są raczej zgodni w ocenie wymienionych powyżej wartości pracy zawodowej.

W przypadku młodzieży pełnosprawnej najważniejszą wartością jest to, by praca zawodowa była łatwa i lekka (R=1), a więc zupełnie odwrotnie niż w przypadku uczniów z niepełnosprawnością, dla których ta cecha pracy okazała się najmniej istotna. Ważne dla omawianej grupy młodzieży jest również to, by wykonywana przez nią praca przynosiła pożytek innym (R=2) oraz była spokojna i bez napięć (R=3). Nieco mniej istotne są w pracy stosunki koleżeńskie czy przyjacielskie (R=4) oraz dobre układy ze współpracownikami (R=5). Spośród wymienionych wartości pracy zawodowej najmniej liczą się dla młodzieży pełnosprawnej „dobre zarobki” (R=6) oraz to, by praca była dla niej interesująca i dawała zadowolenie (R=7).

Jeżeli chodzi o wartości pracy zawodowej cenione przez młodzież pełnosprawną, to występują dość wyraźne różnice w ich ocenie ze względu na płeć respondentów. Jeżeli chodzi o wartość cenioną najbardziej, to w grupie pełnosprawnych dziewcząt jest to „lekka i łatwa praca” (R=1), którą to wartość chłopcy plasują na trzeciej pozycji, zaś w grupie chłopców na pierwszym miejscu uplasowała się „praca spokojna i bez napięć” – cecha w rankingu dziewcząt zajmuje dopiero czwartą pozycję. Dość wyraźną różnicę można zaobserwować również w przypadku takiej wartości, jak „pożytek dla innych”. Wartość ta znalazła się bowiem na drugim miejscu w hierarchii wartości pełnosprawnych dziewcząt, u chłopców zaś zajęła przedostatnią, szóstą, pozycję. W przypadku pozostałych wartości tak duże rozbieżności w ich ocenie nie występują, a nawet dwie wartości uplasowały się na jednakowej pozycji, czyli „dobre układy z ludźmi” (R=5) oraz „interesująca praca i zadowolenie” (R=7).

W procesie poznawania aspiracji młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną dużo uwagi poświęcono celom i dążeniom materialno-bytowym badanej młodzieży. Podejmując pracę zawodową, mamy nadzieję, że zarobimy pieniądze,

Tabela 5. Wysokość zarobków planowana przez badaną młodzież

Planowane zarobki	Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną				Młodzież pełnosprawna				Ogółem			
	dziewczęta		chłopcy		dziewczęta		chłopcy		z niepełnosprawnością intelektualną		pełnosprawna	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Niskie	2	8	4	26,7	0	0	0	0	6	15	0	0
Średnie	19	76	5	33,3	14	56	12	80	24	60	26	65
Wysokie	4	16	6	40	11	44	3	20	10	25	14	35
Łącznie	25	100	15	100	25	100	15	100	40	100	40	100

które pozwolą nam żyć na dobrym poziomie. Badanych zapytano więc, jakie zarobki zamierzają otrzymywać, gdy rozpoczną już pracę. Uzyskane odpowiedzi zamieszczono w tabeli 5.

Zamieszczone w tabeli 5 wyniki pozwalają stwierdzić, iż młodzież z niepełnosprawnością intelektualną nie różni się zasadniczo od swoich pełnosprawnych rówieśników w kwestii planowanej wysokości zarobków. Ponad połowa spośród badanych osób planuje zarobki na średnim poziomie (60% młodzieży z niepełnosprawnością oraz 65% młodzieży pełnosprawnej). Wśród młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną takie zarobki zamierza otrzymywać aż 3/4 przebadanych dziewcząt i tylko 1/3 chłopców. W grupie kontrolnej to znaczna większość przebadanych chłopców (80%) i ponad połowa dziewcząt (56%) planuje zarobki na tym poziomie.

Wysokie zarobki planuje otrzymywać co trzecia osoba spośród młodzieży pełnosprawnej (w tym 44% przebadanych dziewcząt i co piąty chłopiec) oraz co czwarta spośród osób z niepełnosprawnością intelektualną (40% przebadanych chłopców i tylko 16% dziewcząt).

Zarobki na niskim poziomie zamierza otrzymywać jedynie 15% młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną (co czwarty chłopiec i jedynie 8% spośród przebadanych dziewcząt). Nikt z młodzieży pełnosprawnej nie oczekuje takiego wynagrodzenia za pracę.

Badania poruszały również kwestię niezależności finansowej badanej młodzieży. Pytano między innymi o to, czy młodzież w przyszłości chce się sama utrzymywać, czy być na utrzymaniu innych osób. Zebrane odpowiedzi przedstawia tabela 6.

Tabela 6. Planowany sposób utrzymania się badanej młodzieży po ukończeniu szkoły i zdobyciu zawodu

Planowany sposób utrzymania się	Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną				Młodzież pełnosprawna				Ogółem			
	dziewczęta		chłopcy		dziewczęta		chłopcy		z niepełnosprawnością intelektualną		pełnosprawna	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Obojętnie	6	24	5	33,3	0	0	2	13,3	11	27,5	2	5
Na własnym utrzymaniu	18	72	10	66,7	23	92	13	86,7	28	70	36	90
Na utrzymaniu innych osób	1	4	0	0	2	8	0	0	1	2,5	2	5
Łącznie	25	100	15	100	25	100	15	100	40	100	40	100

Znaczna większość badanych, bo aż 90% młodzieży pełnosprawnej oraz 70% młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną, bez względu na płeć zgodnie stwierdza, iż w przyszłości chce się sama utrzymywać. W grupie młodzieży pełnosprawnej jedynie 5% (dwoje dziewcząt) planuje być na utrzymaniu innych osób, zaś pozostałe 5% stwierdza (dwóch chłopców), że jest im to obojętne.

W grupie młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną jedynie jedna osoba (dziewczyna) przyznała, iż planuje być na utrzymaniu innych osób, zaś dla pozostałych 27,5% kwestia niezależności w utrzymaniu jest sprawą obojętną, przy czym takiej odpowiedzi udzielił co trzeci chłopiec i co czwarta spośród przebadanych dziewcząt.

Badaną młodzież zapytano także o plany dotyczące sposobu zamieszkania. Uzyskane odpowiedzi zawarte zostały w tabeli 7.

Z tabeli 7 wynika, że na pytanie dotyczące planowanego sposobu zamieszkania uzyskano dość zbieżne odpowiedzi. Znaczna większość badanej młodzieży (82,5% młodzieży z niepełnosprawnością oraz aż 95% jej pełnosprawnych rówieśników) planuje mieszkać samodzielnie. Takie plany mają wszystkie dziewczęta pełnosprawne oraz 88% ich rówieśniczek z niepełnosprawnością intelektualną, jak również 87% chłopców pełnosprawnych oraz blisko 3/4 ich niepełnosprawnych rówieśników. Nikt spośród badanych nie planuje mieszkać razem z rodzicami, chociaż dla 1/4 badanych chłopców z niepełnosprawnością intelektualną oraz 12% ich niepełnosprawnych rówieśniczek, jak również dla 13% chłopców pełnosprawnych kwestia zamieszkania samodzielnego bądź z rodzicami jest sprawą obojętną.

Tabela 7. Planowany sposób zamieszkania badanej młodzieży

Planowany sposób zamieszkania	Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną				Młodzież pełnosprawna				Ogółem			
	dziewczęta		chłopcy		dziewczęta		chłopcy		z niepełnosprawnością intelektualną		pełnosprawna	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Samodzielnie	22	88	11	73,3	25	100	13	86,7	33	82,5	38	95
Obojętnie	3	12	4	26,7	0	0	2	13,3	7	17,5	2	5
Z rodzicami	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Łącznie	25	100	15	100	25	100	15	100	40	100	40	100

Tabela 8. Plany badanej młodzieży dotyczące miejsca zamieszkania

Planowane miejsce zamieszkania	Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną				Młodzież pełnosprawna				Ogółem			
	dziewczęta		chłopcy		dziewczęta		chłopcy		z niepełnosprawnością intelektualną		pełnosprawna	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Duże miasto	7	28	7	46,7	12	48	11	73,3	14	35	23	57,5
Małe miasto	7	28	1	6,7	10	40	3	20	8	20	13	32,5
Wieś	9	36	4	26,7	0	0	1	6,7	13	32,5	1	2,5
Obojętnie	2	8	3	20	3	12	0	0	5	12,5	3	7,5
Łącznie	25	100	15	100	25	100	15	100	40	100	40	100

W badaniach podjęto nie tylko kwestię planowanego sposobu zamieszkania, ale również jego miejsca. Dane te obrazuje tabela 8.

Uzyskane odpowiedzi odnośnie do pytania dotyczącego planowanego miejsca zamieszkania dość wyraźnie różnicują badane grupy. O ile wieś jako planowane miejsce zamieszkania została wskazana tylko przez jedną osobę spośród młodzieży pełnosprawnej (2,5%), to odpowiedź tę wskazała niemal 1/3 młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną (36% dziewcząt i blisko 27% chłopców). Oprócz dziewcząt z niepełnosprawnością intelektualną pozostali badani naj-

częściej wybierają duże miasto jako miejsce przyszłego zamieszkania: niemal połowa chłopców z niepełnosprawnością intelektualną (46,7%) oraz dziewcząt pełnosprawnych (48%), jak również ponad 2/3 chłopców w normie intelektualnej. W małym mieście planuje zamieszkać aż 40% dziewcząt pełnosprawnych oraz 28% ich rówieśniczek z niepełnosprawnością intelektualną, jak również 1/5 chłopców pełnosprawnych i jedynie jeden (6,7%) spośród chłopców z niepełnosprawnością intelektualną.

Kolejną część kwestionariusza poświęcona została planom osobistym i rodzinnym badanej młodzieży. Zapytano więc młodzież o to, co jest dla niej najważniejsze w życiu. W tym wypadku młodzież miała możliwość wskazania dowolnych wartości. Szczegółowe ich zestawienie zawarte jest w tabeli 9.

Tabela 9. Najważniejsze wartości w życiu badanej młodzieży

Cenione wartości życiowe	Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną				Młodzież pełnosprawna				Ogółem			
	dziewczęta		chłopcy		dziewczęta		chłopcy		z niepełnosprawnością intelektualną		pełnosprawna	
	N	R	N	R	N	R	N	R	N	R	N	R
Rodzina	14	1	8	1	10	1	7	1	22	1	17	1
Szczęście	2	5	2	3,5	4	4	1	5,5	4	3,5	5	4
Dzieci	1	7,5	1	6	2	5,5	0	8	2	7,5	2	7
Zdrowie	3	2,5	0	8	0	8	1	5,5	3	5,5	1	8
Przyjaciele	2	5	1	6	2	5,5	2	2,5	3	5,5	4	5
Miłość	3	2,5	3	2	5	2,5	1	5,5	6	2	6	2,5
Praca	2	5	2	3,5	5	2,5	1	5,5	4	3,5	6	2,5
Pieniądze	1	7,5	1	6	1	7	2	2,5	2	7,5	3	6
Łącznie	28		18		29		15		46		44	

N – liczba wskazań; R – ranga (pozycja danej cenionej wartości według ilości wskazań przez badanych)

Na pytanie o najważniejsze wartości w życiu osoby badane, niezależnie od sprawności intelektualnej oraz płci, odpowiedziały w bardzo zgodny sposób, iż najważniejszą wartość stanowi dla nich „rodzina”. Pozostałe wartości, które zostały wskazane jako ważne, to „miłość”, „praca” i „szczęście”. Dziewczęta z nie-

pełnosprawnością intelektualną na wysokiej pozycji wśród wartości umiejscowiły również „zdrowie” ( $R=2,5$ ), zaś pozostałe badane grupy uplasowały tę wartość na niższej pozycji: chłopcy pełnosprawni intelektualnie na przedostatniej pozycji ( $R=5,5$ ), zaś chłopcy z niepełnosprawnością intelektualną i ich pełnosprawne rówieśniczki wskazały „zdrowie” na ostatniej pozycji ( $R=8$ ). Wśród wskazywanych wartości na niższych pozycjach znalazły się również „przyjaciele”, „pieniądze” i „dzieci”, przy czym „przyjaciele” oraz „pieniądze” to wartości, które dla grupy chłopców pełnosprawnych stanowią istotną wartość, gdyż zajęły wysoką pozycję w ich rankingu ( $R=2,5$ ).

Badaną młodzież zapytano także o to, czy pragnie w przyszłości przeżyć wielką miłość. Uzyskane odpowiedzi zostały przedstawione w tabeli 10.

Tabela 10. Wielka miłość w życiu badanej młodzieży

Pragnienie prze- życia wielkiej miłości	Młodzież z niepełno- sprawnością intelektu- alną				Młodzież pełnosprawna				Ogółem			
	dziewczęta		chłopcy		dziewczęta		chłopcy		z niepełno- sprawnością intelektualną		pełno- sprawna	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Tak	23	92	14	93,3	24	96	11	73,3	37	92,5	35	87,5
Nie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nie wiem	2	8	1	6,7	1	4	4	26,7	3	7,5	5	12,5
Łącznie	25	100	15	100	25	100	15	100	40	100	40	100

Zdecydowana większość badanych, niezależnie od stopnia sprawności intelektualnej oraz płci, przyznaje, iż w życiu pragnie przeżyć wielką miłość (92,5% młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną oraz 87,5% ich pełnosprawnych rówieśników). Tylko w jednej grupie, biorąc pod uwagę płeć, odpowiedzi twierdzącej na to pytanie udzieliło mniej niż 90% badanych (73,3% chłopców pełnosprawnych). Nikt z badanych osób nie udzielił przeczącej odpowiedzi na to pytanie.

Z przeżywaniem wielkiej miłości związana jest niejednokrotnie chęć spędzenia całego życia z tą jedyną osobą i założenia z nią rodziny. Młodzież zapytano więc o planowany przez nich sposób realizacji tego zamierzenia. Uzyskane odpowiedzi zamieszczono w tabeli 11.

Badana młodzież bez względu na płeć, zarówno z niepełnosprawnością intelektualną, jak i pełnosprawna, najczęściej planuje wziąć ślub kościelny (77,5% młodzieży z niepełnosprawnością oraz 90% pełnosprawnej młodzieży). Jedynie

Tabela 11. Planowany sposób zawarcia związku przez badaną młodzież

Planowany sposób zawarcia związku	Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną				Młodzież pełnosprawna				Ogółem			
	dziewczeta		chłopcy		dziewczeta		chłopcy		z niepełnosprawnością intelektualną		pełnosprawna	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ślub cywilny	4	16	3	20	2	8	0	0	7	17,5	2	5
Ślub kościelny	20	80	11	73,3	23	92	13	86,7	31	77,5	36	90
Życie bez ślubu	1	4	1	6,7	0	0	2	13,3	2	5	2	5
Łącznie	25	100	15	100	25	100	15	100	40	100	40	100

17,5% młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną oraz zaledwie 5% młodzieży pełnosprawnej planuje wziąć ślub cywilny, przy czym takiego rozwiązania nie biorą pod uwagę pełnosprawni chłopcy. Pozostała młodzież (po 5% w obu grupach) planuje życie bez ślubu, przy czym dziewczeta pełnosprawne nie podały takiej odpowiedzi.

W badaniach sprawdzono również, jakie są preferencje młodzieży co do przyszłej rodziny. Zapytano w szczególności o to, ile dzieci zamierzają mieć. Uzyskane odpowiedzi zamieszczono w tabeli 12.

Tabela 12. Planowana liczba potomstwa przez badaną młodzież

Planowana liczba potomstwa	Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną				Młodzież pełnosprawna				Ogółem			
	dziewczeta		chłopcy		dziewczeta		chłopcy		z niepełnosprawnością intelektualną		pełnosprawna	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Nie chcą mieć dzieci	1	4	3	20	0	0	1	6,7	4	10	1	2,5
Jedno dziecko	5	20	3	20	5	20	2	13,3	8	20	7	17,5
Dwoje dzieci	13	52	8	53,3	16	64	9	60	21	52,5	25	62,5
Troje dzieci	4	16	1	6,7	1	4	3	20	5	12,5	4	10
Więcej niż troje dzieci	2	8	0	0	3	12	0	0	2	5	3	7,5
Łącznie	25	100	15	100	25	100	15	100	40	100	40	100



Ponad połowa badanych – zarówno z niepełnosprawnością, jak i pełnosprawnych – zamierza mieć dwoje dzieci (52,5% młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną oraz 62,5% ich pełnosprawnych rówieśników). Blisko 1/5 badanej młodzieży (20% młodzieży z niepełnosprawnością i 17,5% ich pełnosprawnych rówieśników) planuje natomiast mieć tylko jedno dziecko. Więcej niż troje dzieci planuje mieć jedynie 5% młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną oraz 7,5% ich pełnosprawnych rówieśników, przy czym taką odpowiedź wskazały w obu grupach wyłącznie dziewczęta. Dzieci w przyszłości nie chce mieć 10% młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną, przy czym tę odpowiedź częściej wybierali chłopcy (co piąty spośród przebadanych w tej grupie), i jedynie 2,5% młodzieży pełnosprawnej (1 chłopiec).

Jak więc można zauważyć, plany młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną oraz ich pełnosprawnych rówieśników dotyczące posiadania własnej rodziny są bardzo zbieżne.

Ostatnia część zastosowanego kwestionariusza odnosiła się do planów badanej młodzieży dotyczących form i sposobów spędzania przez nią czasu wolnego. Zadano jej zatem pytanie, z kim będzie w przyszłości spędzać swój wolny czas. Uzyskane odpowiedzi przedstawiono w tabeli 13.

Tabela 13. Planowane formy spędzania czasu wolnego przez badaną młodzież

Formy spędzania wolnego czasu	Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną				Młodzież pełnosprawna				Ogółem			
	dziewczęta		chłopcy		dziewczęta		chłopcy		z niepełnosprawnością intelektualną		pełnosprawna	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Samotnie	0	0	1	6,7	0	0	0	0	1	2,5	0	0
Z rodzicami	4	16	2	13,3	5	20	2	13,3	6	15	7	17,5
Ze znajomymi	3	12	2	13,3	4	16	1	6,7	5	12,5	5	12,5
Z własną rodziną	18	72	9	60	16	64	12	80	27	67,5	28	70
Z innymi osobami	0	0	1	6,7	0	0	0	0	1	2,5	0	0
Łącznie	25	100	15	100	25	100	15	100	40	100	40	100

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 13, zdecydowana większość, bo aż 2/3 badanych, bez względu na stopień sprawności intelektualnej, zamierza swój wolny czas spędzać w towarzystwie własnej rodziny, przy czym taką odpowiedź podaje aż 80% przebadanych pełnosprawnych chłopców. Poza tym młodzież

zamierza spędzać czas razem ze swoimi rodzicami (15% młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną oraz 17,5% jej pełnosprawnych rówieśników), jak również ze znajomymi (12,5% badanej młodzieży w obu grupach). Jedyne po jednej osobie spośród badanych przyznało, że zamierza spędzać wolny czas samotnie lub w towarzystwie innych osób, przy czym w obu przypadkach byli to chłopcy z niepełnosprawnością intelektualną.

Młodzieży zadano również pytanie, co zamierza robić w przyszłości w czasie wolnym od pracy. Jej zadaniem było wskazanie trzech spośród trzynastu odpowiedzi. Uzyskane wyniki przedstawiono w tabeli 14.

Przedstawione w tabeli 14 wyniki wskazują na fakt, iż badana młodzież, bez względu na stopień sprawności intelektualnej, ma bardzo podobne plany dotyczące sposobu spędzania czasu wolnego w przyszłości. Najczęściej wskazywaną aktywnością w obu grupach jest przede wszystkim „zajmowanie się rodziną” (R=1), przy czym ta forma aktywności znalazła się na niższej pozycji (R=3,5) jedynie u chłopców z niepełnosprawnością intelektualną. Wśród preferowanych aktywności znajdują się „zajmowanie się domem” (R=2,5 w grupie podstawowej i R=2 w grupie kontrolnej, przy czym formę tę w obu grupach wskazują przede wszystkim dziewczęta, chłopcy zaś wskazują ją znacznie rzadziej – odpowiednio R=9,5 w grupie chłopców z niepełnosprawnością i R=6,5 u ich pełnosprawnych rówieśników), „odpoczywanie” (R=2,5 w grupie podstawowej i R=3 w grupie kontrolnej) oraz „słuchanie muzyki” (R=4 w grupie młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną, przy czym ta forma aktywności jest bardzo często wybierana przez chłopców, oraz R=5 u jej pełnosprawnych rówieśników) i „odwiedzanie rodziców” (R=4 u młodzieży pełnosprawnej oraz R=5 u jej niepełnosprawnych intelektualnie rówieśników). Na szóstej pozycji wśród preferowanych form aktywności badanej młodzieży, bez względu na stopień sprawności intelektualnej, znalazło się również „majsterkowanie”, przy czym należy podkreślić, iż w obu grupach zostało ono wskazane wyłącznie przez chłopców.

Obie badane grupy młodzieży rzadziej wskazują na takie formy aktywności, jak „chodzenie do kina” i „czytanie książek”, przy czym aktywności te są częściej wskazywane w grupie młodzieży pełnosprawnej (R=7,5) niż w grupie młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną (odpowiednio R=10 i R=11), jak również „odwiedzanie znajomych” (R=6,5 w grupie podstawowej i R=10 w grupie kontrolnej). Należy tutaj podkreślić, iż żaden chłopiec pełnosprawny nie wskazał na tę formę spędzania czasu wolnego w przyszłości. Badana młodzież równie rzadko wskazuje „uprawianie sportu” jako sposób na spędzanie czasu wolnego (R=8 w grupie podstawowej oraz R=9 w grupie kontrolnej), przy czym należy podkreślić, iż ta forma aktywności jest znacznie częściej wybierana przez chłopców, bez względu na stopień ich sprawności intelektualnej, oraz że żadna z dziewcząt pełnosprawnych na nią nie wskazała.

Tabela 14. Sposoby spędzania czasu wolnego przez badaną młodzież

Sposoby spędzania czasu wolnego	Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną				Młodzież pełnosprawna				Ogółem			
	dziewczęta		chłopcy		dziewczęta		chłopcy		z niepełnosprawnością intelektualną		pełnosprawna	
	N=25	R	N=15	R	N=25	R	N=15	R	N=40	R	N=40	R
Odpoczywanie	13	3	5	6	12	3	6	3	18	2,5	18	3
Zajmowanie się domem	17	2	1	9,5	16	2	4	6,5	18	2,5	20	2
Zajmowanie się rodziną	19	1	6	3,5	18	1	9	1	25	1	27	1
Czytanie książek	1	9,5	1	9,5	3	7	2	8,5	2	11	5	7,5
Chodzenie do kina	2	7,5	1	9,5	3	7	2	8,5	3	10	5	7,5
Chodzenie do teatru	0	12	0	12,5	1	10	0	12	0	12,5	1	12,5
Słuchanie muzyki	9	4	7	1,5	8	5	5	4,5	16	4	13	5
Majsterkowanie	0	12	7	1,5	0	12,5	7	2	7	6,5	7	6
Chodzenie na dyskoteki	3	6	1	9,5	1	10	1	10	4	9	2	11
Odwiedzanie rodziców	8	5	6	3,5	9	4	5	4,5	14	5	14	4
Odwiedzanie znajomych	2	7,5	5	6	3	7	0	12	7	6,5	3	10
Uprawianie sportu	1	9,5	5	6	0	12,5	4	6,5	6	8	4	9
Chodzenie na spacer	0	12	0	12,5	1	10	0	12	0	12,5	1	12,5
Łącznie	75		45		75		45		120		120	

N – liczba wskazań; R – ranga (pozycja danej cenionej wartości według ilości wskazań przez badanych)

Najmniejszą popularnością wśród badanej młodzieży cieszą się takie aktywności, jak „chodzenie na dyskoteki” (R=9 w grupie podstawowej oraz R=11 w grupie kontrolnej), przy czym tę aktywność najczęściej wskazują dziewczęta z niepełnosprawnością intelektualną (R=6), oraz „chodzenie do teatru” i „chodze-

nie na spacerzy”. Dwie ostatnie aktywności, jako sposoby spędzania czasu wolnego, znalazły się jednakowo na ostatnim miejscu ( $R=12,5$ ) w rankingu badanej młodzieży, bez względu na stopień sprawności intelektualnej oraz płeć.

Reasumując, można stwierdzić, iż również w kwestii planów dotyczących czasu wolnego badana młodzież nie różni się istotnie między sobą, wskazując na podobne preferencje form i sposobów spędzania wolnego czasu.

#### PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Celem podjętych badań empirycznych było poznanie celów i aspiracji życiowych młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim ze szkół ponadgimnazjalnych oraz porównanie ich z aspiracjami jej pełnosprawnych rówieśników.

Analizując materiał zebrany dzięki zastosowaniu nieco zmodyfikowanego i dostosowanego do własnych potrzeb Kwestionariusza ankiety na temat planów życiowych młodzieży w opracowaniu B. Górnickiej (2004), można zauważyć, że niektóre plany i cele życiowe badanej młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną niejednokrotnie nie różnią się (lub niewiele różnią się) od planów, jakie zakładają sobie jej pełnosprawni rówieśnicy.

Plany badanej młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną i młodzieży pełnosprawnej w aspekcie edukacyjno-zawodowym nieznacznie się różnią. Respondenci z obu grup zamierzają uczyć się dalej lub podjąć pracę zawodową, przy czym uczyć się dalej zamierza niemal dwa razy więcej młodzieży pełnosprawnej niż z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim.

Duże różnice można zaobserwować w zakresie oczekiwań związanych z przyszłą pracą zawodową. Dla młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim najważniejsze jest, by jej praca była pożyteczna dla innych, by w środowisku pracy mogła zawiązać bliskie kontakty ze współpracownikami. Dla młodzieży pełnosprawnej natomiast najważniejszą wartością jest to, by praca zawodowa była łatwa i lekka, a więc zupełnie odwrotnie niż w przypadku uczniów z niepełnosprawnością, dla których ta cecha pracy okazała się najmniej istotna.

Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną nie różni się zasadniczo od swoich pełnosprawnych rówieśników w kwestii planowanej wysokości zarobków, gdyż większość badanych osób z obu grup zgodnie planuje zarobki na średnim poziomie. Znaczna większość ankietowanej młodzieży również zgodnie stwierdza, iż w przyszłości chce się sama utrzymywać oraz mieszkać samodzielnie. Nikt spośród badanych nie planuje mieszkać razem z rodzicami.

Jeśli chodzi o plany dotyczące miejsca zamieszkania, to w tym przypadku należy stwierdzić, iż plany te dość wyraźnie różnicują badane grupy. Niemal 1/3 młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną i tylko jedna osoba z grupy po-

równawczej planuje zamieszkać na wsi. Pozostali badani najczęściej wybierają duże miasto jako miejsce przyszłego zamieszkania.

Młodzież z niepełnosprawnością intelektualną oraz jej pełnosprawni rówieśnicy cenią sobie podobne wartości w życiu. Obie badane grupy zgodnie stwierdziły, iż najważniejszą wartość stanowi dla nich „rodzina”. Pozostałe wartości, które zostały wskazane jako ważne, to „miłość”, „praca” i „szczęście”. Badani zgodnie również przyznają, iż w życiu pragną przeżyć wielką miłość i wziąć ślub kościelny. Ponad połowa ankietowanych chce mieć w przyszłości dwoje dzieci, zaś jedno dziecko planuje mieć co piąty badany. Jak więc można zauważyć, plany młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną oraz ich pełnosprawnych rówieśników związane z posiadaniem własnej rodziny są bardzo zbieżne.

Również w kwestii planów dotyczących czasu wolnego badana młodzież nie różni się znacznie między sobą, wskazując na podobne preferencje co do form i sposobów spędzania wolnego czasu. Zdecydowana większość, bo aż 2/3 badanych w obu grupach, zamierza swój wolny czas spędzać w towarzystwie własnej rodziny, zaś najczęściej wskazywanym sposobem spędzania czasu wolnego po pracy jest przede wszystkim „zajmowanie się rodziną”.

Reasumując, należy podkreślić, iż młodzież z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, tak samo jak młodzież w normie intelektualnej, chce zdobyć wykształcenie oraz pracę, która będzie odpowiadała jej zainteresowaniom, a jednocześnie będzie umożliwiała życie na odpowiednim poziomie i dawała zarobki umożliwiające utrzymanie siebie i rodziny. Chce być pracownikami uczciwymi, pracowitymi, docenianymi przez przełożonych i współpracowników. Chce również w przyszłym życiu być samodzielną i niezależną. Tak jak jej pełnosprawni rówieśnicy również pragnie spotkać w życiu wielką miłość, założyć rodzinę i mieć dzieci, być szczęśliwą w małżeństwie. Chce rozwijać swoje zainteresowania oraz spędzać miło czas wolny w towarzystwie rodziny i przyjaciół.

Można zatem powiedzieć, iż marzenia i plany życiowe osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim ze szkół ponadgimnazjalnych są takie same jak marzenia każdego młodego człowieka, który staje u progu dorosłości.

#### BIBLIOGRAFIA

- Becker-Pestka D. (2005), *Plany i aspiracje życiowe młodych Polaków*, „Auxilium Sociale. Wsparcie Społeczne”, 1.
- Borowski R. (2006), *Pedagogiczno-społeczne problemy osób niepełnosprawnych*, Płock: Wydawnictwo Naukowe Novum.
- Górnicka B. (2004), *Plany życiowe młodzieży z lekkim upośledzeniem umysłowym*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Lewowicki T. (1987), *Aspiracje dzieci i młodzieży*, Warszawa: PWN.
- Kirenko J., Parchomiuk M. (2006). *Edukacja i rehabilitacja osób z upośledzeniem umysłowym*, Lublin: Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej im. Wincentego Pola w Lublinie.

- Twardowski A. (1993), *Problemy akceptacji dziecka niepełnosprawnego przez rodzinę*, [w:] R. Ossowski (red.), *Sytuacja życiowa dziecka niepełnosprawnego w rodzinie*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP.
- Witkowski T. (1993), *Rozumieć problemy osób niepełnosprawnych*, Warszawa: Małe Dzieło Boskiej Opatrzności.
- Wojtczak D. (2007), *Aspiracje życiowe i edukacyjne młodzieży wiejskiej*, „Praca Socjalna”, 1.

#### SUMMARY

The central topic of the present research report is the problem of life aspirations and plans for life made by youth with mild intellectual disability, who completing their school education have to meet the challenge of the adult life. The article includes also comparison between the life aspirations made by youth with mild intellectual disability and those made by youth in the same age without intellectual problems. The analysis of the data collected with the use of a little bit modified and adapted for my own needs B. Górnicka's Questionnaire about plans for life of young people, indicates that the youth with mild intellectual disability do not differ, almost in any significant manner, from their fitter counterparts. Their life plans are very similar. The youth pursue the same values, display similar interests, intend to successfully finish schools and obtain professional qualifications, become self-reliant and set their own families, where they wish to bring up their children in health and happiness. They want to cultivate their interests and to spend the leisure time nicely in the company of family and friends. It is possible to say that dreams and plans for life of persons with mild intellectual disability which finish their schools are the same as dreams of every young man who is becoming involved in an adult life.

**Key words:** life aspirations, plans for life, intellectual disability, youth with mild intellectual disability